

NAZIM İBADOV

BDU nin Politologiya və Sosiologiya kafedrasının dosenti

SIYASI MƏDƏNİYYƏTİN TƏSNİFATINA MÜQAYISƏLİ YANAŞMA

Siyasi mədəniyyət anlayışını ilk dəfə 18-ci əsrdə alman filosofu İ. Herder işlətmisdir. Lakin bu hadisə haqqında elmi nəzəriyyə xeyli sonra 20-ci əsrin ortalarında yaranmışdır. Siyasi mədəniyyət probleminin tədqiqinin banilərindən biri Q. Almond hesab edilir. Siyasi mədəniyyəti tədqiq etməyin əhəmiyyətini şərh edərək o, yazır: "Hər bir siyasi sistem siyasi fəaliyyətə meyillənmiş xüsusi nümunə kimi mövcuddur. Mən bunu "siyasi mədəniyyət" adlandırmağı lazım bildim". (1) Siyasi mədəniyyət haqqında son illərdə çoxsaylı elmi tədqiqatlar aparılıb. Lakin Q. Almondun Q. Pouellə birlikdə təklif etdikləri definisiya bu günədək öz aktuallığını itirmir və tədqiqatçıların böyük əksəriyyəti ona üstünlük verməkdən yan keçə bilmirlər. Onların fikrincə "siyasi mədəniyyət" siyasi sistemin iştirakçıları arasında siyasi münasibətdə təzahür edən fərdi mövqe və meyillərin nümunəsi rolunu oynayır. (92)

Siyasi mədəniyyət haqqında elmdə təsadüf edilən çoxsaylı fikir və mülahizələr bu məsələyə aid iki başlıca yanaşma metodunu fərqləndirməyə əsas verir:

1. Bir qrup tədqiqatçılar siyasi mədəniyyəti siyasətin subyektiv məzmunu ilə eyniləşdirərək onu mənəvi xarakterli hadisə kimi qiymətləndirirlər. Q. Almond, Q. Pauell, C. Verba tərəfindən əsaslandırılan baxışlar buna misal ola bilər.

2. Digər qrup tədqiqatçılar (S. Vyatr, C. Pleyno və s.) siyasi mədəniyyətdə əsasən normativ əsasları, davranış nümunələri məcmusu kimi cəhətləri həlledici hesab edərək, onu siyasətin xüsusi bir yönümü sayır.

Siyasi mədəniyyət mürəkkəbliyi və rəngarəngliyi ilə seçilən sosial hadisədir. Bu rəngarənglik bir yandan hər hansı cəmiyyətdə qərarlaşmış vahid siyasi mədəniyyətin ümumi səciyyəsi daxilində aydın nəzərə çarpan müxtəlif siyasi mədəniyyət səviyyələrində və kəsiklərində (subkultura) digər tərəfdən isə ayrı-ayrı sosial mühit zəmnində formalaşmış və bir-birindən fərqlənən siyasi mədəniyyət tiplərində ifadə olunur.

Q. Almond və C. Verba siyasi mədəniyyətin tipologiyasından danışarkən qeyd edirlər ki, ən yüksək siyasi mədəniyyət tipini ABŞ və İngiltərədə mövcud olan "vətəndaş mədəniyyəti" təşkil edir. Burada cəmiyyət üzvlərinin azadlığı mövcud siyasi sistemin sabitliyi ilə ən geniş şəkildə uzlaşdırılır. Məsələn, Böyük Britaniya köhnə sabit nümayəndəli idarəetmə formasına malikdir. Sənayeləşməni dünyada ilk dəfə həyata keçirən ingilislər əvvəlcədən özlərinin milli identifikliyini (eyniliyini) təmin etmişlər. Məlumdur ki, hər hansı bir fərd hüquqi mənada müəyyən bir cəmiyyətin üzvüdürsə, psixoloji mənada o, özünün həmin sistemə məxsusluğunu hiss edir. Ona görə də bugünkü İngiltərədə praktiki surətdə hamı savadlıdır, urbanizasiya yüksək inkişaf etmişdir, əhəlinin hər birinə düşən gəlirə görə ən yüksək yerlərdən birini tutur, əhali sosial-iqtisadi proseslərdə fəal iştirak edir. Britaniya dövləti, onun parlamenti, Britaniya millətləri birliyi və s. ingilis xalqının ən böyük siyasi dəyərlərindən sayılır. İngilis-amerikan siyasi mədəniyyətinə *homogen (bircinslilik)* xüsusiyyətləri xasdır. Amerika cəmiyyəti üçün əsas siyasi dəyər kimi demokratik iştirak nəzərdə tutulur. ABŞ-da sözün əsl mənasında demokratik zəmində qərarlaşan hakimiyyət bölgüsü vətəndaşların hakim elitaya rəğbətinə şərtləndirir, siyasətdə iştirakın legitim formalarından istifadə etməyə maraq doğurur və yüksək vətəndaşlıq keyfiyyətlərinin, vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasına təkan verir. Avropanın inkişaf etmiş bir sıra ölkələrində siyasi mədəniyyəti səciyyələndirən başlıca cəhət hakimiyyətin legitimliyinin yüksək səviyyəsi, siyasi elitanın öz fəaliyyəti.

yəti və hərəkətləri üçün məsuliyyət daşması, dövlətçilik simvollarına və qaydalarına dərin hörmət, vətəndaşların qanunlara sözsüz tabe olması və s. keyfiyyətlərdir. Hər bir dövlət öz bayrağına, himninə, konstitusiyasına dərin hörmət bəsləyir. Dövlət himni millətin vizit vərəqidir. ABŞ-da konstitusiyayı incillə bərabər tutub onu müqəddəs sayırlar.

Avropada hüquq fəlsəfəsi siyasi sistemin əsası kimi nəzərdən keçirilir. Məsələn, ingilislər qanuna çox bağlı olurlar. İngilis siyasi mədəniyyətinə görə parlament tərəfindən bəyənilməmiş bütün tədbirlər qeyri-legitim sayılır. Siyasi institutların, siyasi hakimiyyətin legitimliyi əhalinin çoxluğunun qanuna görə hakimiyyətə tabe olmaq öhdəliyini tanıması Britaniya siyasəti üçün xarakterikdir. İngiltərədə vətəndaşların qanuna tabeçiliyi nəticəsində siyasi zorakılıq çox aşağı səviyyədədir, polis çox azsaylıdır. Qanunun gözlənilməsində bütün cəmiyyət iştirak edir. İngiltərədə siyasi mədəniyyətin digər özünəməxsusluğundan biri etatist düşüncənin yoxluğudur. İngilislər habelə siyasi liderin roluna elə də yüksək qiymət vermirlər. onların gözündə siyasi partiyalar daha böyük nüfuza malikdir və səs verərkən bu amil mühüm əhəmiyyət kəsb edir. ABŞ-da isə əksinə, siyasi partiyaların uğurları onların siyasi liderlərindən asılıdır. Ümumən ABŞ vətəndaşları prezident kürsüsünə böyük hörmətlə yanaşır. Bir sıra üçüncü dünya ölkələri, eləcə də keçid dövrünü yaşayan xalqlar üçün siyasi lider seçmək, onun ətrafında birləşmək, keçid dövrü problemlərinin həlli və çətinliklərini onunla birlikdə yaşamaq ənənəsi özünə möhkəm yer eləmişdir.

Siyasi mədəniyyət sahəsində amerikalılarla kanadalıların müqayisəsi də çox maraqlıdır. Amerikalılar öz hüquqlarının qorunması və təmin olunması üçün daha mübarizdirlər. Öz hüquqlarının pozulmasına qətiyyətlə dözmürlər. Kanadalılar isə əksinə, dövlətə daha çox bağlıdırlar. Siyasi mədəniyyətin digər bir tipi "tabe olmaq" mədəniyyətidir. Bu, inkişaf etmiş bütün qərb ölkələrinə xasdır. Bu tip almanların siyasi mədəniyyətində özünü daha çox göstərir. 20-ci əsrin iki dünya müharibəsini törədən və hər ikisində məğlub olub. Hədsiz məhrumiyyətlərə düşər olan alman xalqı öz milli ənənələrinə sadiq qalmışdır.

İtaliyanın siyasi mədəniyyəti üçün, məsələn, əlahiddə özgələşdirmə, fraqmentarlıq xasdır. Burada din dövlət fəaliyyətinin bir sahəsi kimi qəbul olunmuşdur. İtaliyanın siyasi mədəniyyətində cənubla şimal bir-birindən əsaslı şəkildə fərqlənir. ABŞ-da din dövlətdən ayrılmışdır.

Rusiyanın siyasi mədəniyyətində ikili istiqamət özünü göstərir:

1. Bir tərəfdən xalq siyasətə can atır, onunla maraqlanır və onda iştirak edir.

2. İkinci tərəfdən isə xalq inanır ki, ayrı-ayrı şəxsiyyətlər dövlətin güclü inkişafını təmin edə bilər. (3)

İstər Rusiya istərsə də ondan ayrılmış və milli müstəqillik yoluna qədəm qoymuş bir sıra respublikalarda siyasi mədəniyyət sahəsində bir sıra modellər vardır. Siyasi mədəniyyət üçün ən xarakterik xüsusiyyətlərdən birini etatizm meyilləri təşkil edir.

Siyasi mədəniyyətin digər bir tipi patriarxal siyasi mədəniyyət hesab olunur. Patriarxal siyasi mədəniyyət tipi inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün xarakterik hesab olunur. Siyasi mədəniyyətin bu tipi onunla səciyyələnir ki, vətəndaşlar siyasi həyata bir o qədər də maraq göstərmirlər. Həmin ölkələrin siyasi mədəniyyəti siyasi mənafehlərin reallaşmasını təmin edən vasitələrin gizli xarakter daşması, siyasi proseslərdə güc təbiiq edilməsi üsullarının üstünlük təşkil etməsi, fərdlərin siyasi sistemə məxsusluğu hissinin zəif inkişaf tapması və s. kimi cəhətlərlə diqqəti cəlb edir. Q. Almond və C. Verba tərəfindən siyasi mədəniyyətin təsnifatının əsasında insanların siyasi meyl və mövqelərində, hakimiyyəti qavraması və ona münasibətini ifadə etməsində özünü göstərən spesi-

fiklik durur. Almond və Verbanın gəldikləri qənaətdə görə siyasi mədəniyyətin haqqında mülahizələr yürütdüyümüz hər üç tipi fəaldır və bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərir.

Q.Almond və C.Verbanın təsnifatını təkmilləşdirmək əsasında U.Rozenbaum siyasi mədəniyyətin yeni inteqrallaşma (birləşmə) tipini müəyyənləşdirir. Siyasi mədəniyyətin bu tipi cəmiyyətin siyasi təşkilinin başlıca məsələlərinə dair yüksək dərəcədə konsensusun mövcudluğu, siyasi zorakılığın aşağı səviyyəsi və plyuralizmin müxtəlif formalarının mükkəmməlliyi ilə fərqlənir.⁴

Amerikan politoloqu D.Elazarın fikrincə isə siyasi mədəniyyətin üç başlıca tipi mövcuddur: əxlaqi, fərdi və ənənəvi.

Siyasi mədəniyyətin yuxarıda qeyd olunan tipləri müəyyən əhəmiyyətə malikdir. Çünki siyasi mədəniyyətə dair hər hansı təsnifat bu və ya digər ölkənin, millətin spesifik milli-mədəni və ənənəvi tarixi xüsusiyyətlərinin araşdırılması müqayisəli təhlil əsasında irəli sürülmüşdür.

Bu cəhət məhz müxtəlif ölkələrin və xalqların siyasi mədəniyyətini qiymətləndirmək baxımından nəzərə alınmalıdır. Avropa və Yaxın Şərq, Qərb yarımkürəsi və Uzaq Şərq regionu, Afrika və Avstraliya üçün vahid siyasi mədəniyyət modelinin mövcudluğundan danışmaq düzgün deyil.

Siyasi mədəniyyətin əhatə dairəsinə görə də təsnifatı nəzərdən keçirilir. Siyasi mədəniyyətin əhatə dairəsinə görə daha geniş, böyük tipləri aşağıdakılar hesab olunur:

- 1.Liberal-demokratik.
- 2.Avtoritar.
- 3.Totalitar.

Siyasi mədəniyyətin həmin tiplərinin fərqli cəhətlərini aydınlaşdırmaq üçün onların müqayisəli təhlilinin verilməsi məqsədə uyğundur. Liberal-demokratik siyasi mədəniyyət tipi hər bir ölkədə milli spesifik forma kəsb edir. Onun ən mühüm komponenti fərdi azadlıq ideyasıdır. Bu tip sosial, iqtisadi, mənəvi və siyasi sferada plüralizmin təzahürü ilə səciyyələnir. Liberal-demokratik tipin plüralist prinsipləri cəmiyyətdəki bütün fərdlərin və qruplaşmaların özünü təsdiqi üçün bərabər imkanlara malik olmalarını ifadə edir. Həmin prinsip hüquqi cəmiyyət üçün səciyyəvi olan çox mühüm cəhəti qanun qarşısında hamının bərabərliyini əks etdirir. Liberal demokratik siyasi mədəniyyət tipində həmçinin vətəndaş cəmiyyəti ideyası mərkəzi yer tutur.

Liberal-demokratik tipdə cəmiyyət üzvlərinin böyük əksəriyyətinin şüurunda siyasi nümayəndəlik ideyasının bərqərar olması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Nümayəndəlik prinsipi və müxtəlif sosial qrupları təmsil edən adamların seçilməsi prinsipi, qanunvericilikdə və digər orqanlarda həmin prinsiplərin reallaşması vasitələrinə dair məsələnin öz əksini tapmasını şərtləndirir.

Liberal-demokratik tipi səciyyələndirən ünsürlər sırasında azadlıq, bərabərlik və ədalətin nisbəti problemi mühüm yer tutur.

Liberal-demokratik siyasi mədəniyyətin daşıyıcısı olan qərb ölkələrinin əhalisinin müəyyən hissəsinin dövlətə və onun təsisatlarına münasibəti ziddiyyətlidir. Bu ölkələrin əhalisinin müəyyən kateqoriyası bir tərəfdən dövləti qanunun və əxlaqın təminatının əsl mənbəyi hesab edirlər. Onlar inanırlar ki, güclü dövlət olmadan cəmiyyətdə hakimiyyət səviyyəsində anarxiya hökm sürər. Digər tərəfdən isə dövlətin təzyiq alətinə və şəxsiyyətin hüquqlarının pozulması vasitəsinə çevrilə biləcəyini başa düşürlər.

Liberal-demokratik siyasi mədəniyyətin subyekti olan qruplar içərisində fərdlə cəmiyyətin, cəmiyyətlə hökumətin nisbəti məsələsinə müxtəlif mövqedən yanaşmaq meylləri də diqqəti cəlb edir. Vətəndaşların müəyyən qismi cəmiyyətə üstünlük verir və cəmiyyətlə hökumətin eyniləşdirilməməsi mövqeyindən çıxış edirlər. Onlar bildirirlər ki, *hökumət cəmiyyətin siyasi aləti olmaq etibarilə insan hüquqlarının müdafiəsini təmin*

etməlidir. Vətəndaşların müəyyən hissəsi isə hökumətin roluna üstünlük verirlər. Qanun və qaydalara, intizama birinci dərəcəli əhəmiyyət verməklə onlar hakimiyyətin və hökumətin nüfuzunun bərpa olunmasının və yüksəldilməsinin zəruriliyini göstərirlər. Qərb ölkələrinin vətəndaşlarının əksəriyyəti bu ölkələrdə mövcud olan ictimai-siyasi və dövlət təsisatlarına rəğbətlə yanaşırlar.

Avtoritar və totalitar siyasi rejimlərin fərqli cəhətlərinə baxmayaraq onları bir sıra ümumi cəhətlər səciyyələndirir. Bunu nəzərə alaraq onlar üçün xarakterik olan siyasi mədəniyyəti bir yerdə vahid totalitar-avtoritar siyasi mədəniyyət tipi kimi nəzərdən keçirmək olar. Q.Almond totalitar siyasi mədəniyyət tipinin izahına xüsusi diqqət yetirirdi. Totalitar siyasi mədəniyyət zahirən homogen tipi xatırladır, lakin totalitar siyasi mədəniyyətdə homogenlik süni xarakter daşıyır. Heç də təsadüfi deyil ki, totalitar siyasi mədəniyyət tipində könüllü təşkilatlar və birliklər qadağan olunur, siyasi kommunikasiyalar sistemində isə mərkəzdən nəzarət edilir. Belə siyasi mədəniyyətin hökmranlığı şəraitində vətəndaşların hakim siyasi elitaya qarşı rəğbət dərəcəsini müəyyənləşdirmək çətin olur.

Qeyd etmək lazımdır ki, siyasi mədəniyyətin totalitar-avtoritar tipinin mühüm xüsusiyyətlərindən biri əsrlər boyu təşəkkül tapan mənəvi mədəniyyət ənənələrinin xeyli hissəsinin inkarı və hətta məhv edilməsi ideyasıdır. Bu ideya ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlif cür həyata keçirilmişdir.

Totalitar-avtoritar siyasi mədəniyyət tipində həmçinin başqa bir ideya – millət və xalqların təbiətinin köklü surətdə dəyişdirilməsi ideyası mövcuddur.

Bu siyasi mədəniyyət tipinin digər əlaməti siyasi fəaliyyətin əxlaqi cəhətdən qiymətləndirilməməsidir. Axı zorakılıq, güc həqiqətinin qərarlaşması əxlaqla, demokratiya ilə bir araya sığmır. Müqayisə üçün deyə bilərik ki, demokratik siyasi mədəniyyətin belə bir cəhəti mövcuddur ki, əgər insan (xüsusilə dövlət xadimi) hamıya məlum olan dəlillər əsasında öz mövqeyinin (proqramının) düzgünlüyünü seçicilərə inandırmaq qabiliyyətinə malik deyilsə, həmin dövlət xadiminin öz mənafeyi naminə məcburetmə və zorakılıq tədbirlərinə əlatmağa haqqı yoxdur, lakin totalitar-avtoritar siyasi mədəniyyət tipinin mövcud olduğu cəmiyyətlərdə buna yol verilir.

Elmi ədəbiyyatda siyasi mədəniyyətin milli-ərazi xüsusiyyətlərinə görə tipləri nəzərdən keçirilir. (Məsələn, Avropa, Asiya və digər xalqların siyasi mədəniyyəti). Bundan əlavə insanlar arasında əlaqələrin xarakterinə görə isə aşağıdakı siyasi mədəniyyət tiplərini göstərmək olar:

1.Konfrantasiyalı (qarşıdurma).

2.Konsensuslu.

Şübhəsiz ki, heç bir cəmiyyət siyasi mədəniyyətin saf tipini yarada bilməz. Məsələn, demokratik siyasi mədəniyyətə malik cəmiyyətlərdə avtoritar-patriarxal siyasi mədəniyyətin elementlərinə də təsadüf edilir. Bir sıra Avropa ölkələrində (məsələn, Fransa, İtaliya, Rusiya) siyasi mədəniyyət müxtəlif modellərin məcmusundan təşəkkül tapmışdır. Bu ölkələrdə vahid siyasi mədəniyyət tipi mövcud deyildir və müxtəlif subkultur sistemlərdən yaranmışdır. Hazırkı şəraitdə istər Rusiya federasiyası üçün, istərsə də MDB ölkələri üçün xarakterik olan cəhət subkulturaların müxtəlifliyidir. Məsələn bunlardan birini regional-subkultur adlandırmaq olar. İkinci tip etno-lingvistik subkulturdur. O, əsasən etnik xüsusiyyətlərlə, dil və mədəniyyət problemləri ilə fərqlənir; üçüncü tip sosial-iqtisadi subkulturdur. İqtisadiyyatda müxtəlif mənafeyi olan qruplar siyasətə ciddi təsir edirlər; dördüncü tip isə dini subkulturdur.

Siyasi mədəniyyətin başqa bir maraq doğuran təsnifatı İ.Vyatrin 1979-cu ildə çap olunmuş "Siyasi münasibətlərin sosiologiyası" kitabında təklif olunmuşdur. Bu təsnifatın əsasında tarixi inkişafın pillələrinə uyğun olaraq siyasi mədəniyyətdə baş verən dəyi-

şikliklərin müqayisəli təhlili qoyulmuşdur. Buna görə də burada tarixin əvvəlki qatlarında siyasi sistemləri səciyyələndirən ayrı-ayrı ünsürlərin müasir siyasi sistemlərdə müşahidə edilən təzahürlərinə tutarlı cavab tapmaq çətindir. Bununla belə, İ. Vyatrın təsnifatı siyasi sistemlərin və siyasi mədəniyyətlərin tarixi təkamülünü şərh etmək baxımından diqqəti cəlb edir.

Təklif olunan təsnifata görə, tarixən siyasi mədəniyyətin üç başlıca tipi mövcud olmuşdur:

1. Ənənəvi.

2. Silki demokratiya.

3. Kütləvi siyasi mədəniyyət tipi.

Ənənəvi siyasi mədəniyyəti səciyyələndirən əlamətlər bunlardır:

- Hakimiyyətin müqəddəsliyinin qəbul edilməsi;
- Təbəələrin hüquqlarının və hakimiyyətin təbəələrə münasibətdə səlahiyyətlərinin cəmiyyətin qoyduğu ənənəvi normalarla nizama salınması prinsipinin qəbul edilməsi;
- Siyasi sistemin və onun başlıca normalarının dəyişməzliyinin qəbul edilməsi.

Tarixi inkişafın sonrakı pilləsində meydana gələn siyasi mədəniyyəti o, silki demokratiyanın siyasi mədəniyyəti adlandırır. Siyasi mədəniyyətin bu tipi onunla xarakterizə olunur ki, siyasi sistem əsas etibarilə azlığın siyasi iştirakçılığına təminat verirdi və bu azlıqda imtiyazlı silklərdən ibarət idi.

Yeni dövrün siyasi mədəniyyətini Vyatr kütləvi siyasi mədəniyyət adlandırırdı. Onun meydana gəlməsi siyasi sistemin fəaliyyət və prinsiplərində, habelə insanların siyasi sistemə, siyasi iştirakçılığa münasibətlərində baş verən əhəmiyyətli dəyişikliklərlə əlaqədardır. (5)

Demokratik cəmiyyət quruculuğu siyasi mədəniyyətin yüksəlməsilə müşayiət olunur. Əllərlə siyasi həyatdan kənarda qalan adamlar birdən-birə siyasi hadisələrin inkişafı axınına düşür, inkişafın bir sıra sahələri kimi onun həyatı da bütövlükdə siyasiləşməyə doğru üz qoyur, fərdlərin siyasi mədəniyyəti yüksəlir.

Göründüyü kimi, siyasi mədəniyyətin tipləri və növlərinin zəngin siyahısı mövcuddur. Çoxsaylı meyarlara əsaslanaraq onun yeni-yeni tiplərini müəyyənləşdirmək və müqayisəli təhlilini vermək mümkündür. Bu onu göstərir ki, siyasi mədəniyyət siyasi həyatın özü qədər mürəkkəb olub onun bütün çalarlarını əks etdirməklə çox rəngarəng formalar kəsb etmək imkanlarına malikdir.

ƏDƏBİYYAT

1. В.А. Ачкасов. Сравнительная политология. С. П. 2002
2. Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993
3. Г.А. Ваганова. Сравнительный анализ политической культуры российского и западного общества. М. 1994
4. М. Əfəndiyev. Siyasi elmin əsasları. B. 2008
5. Н. Şirəliyev., Ə. Əhmədov. Politologiya (dərslik). B. 1997

НАЗИМ ИБАДОВ

доцент кафедры Политологии и социологии БГУ

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ПОДХОД К ТИПОЛОГИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Политическая культура как социальное явление выделяется своей сложностью и многоликостью.

В статье рассматривается типология политической культуры данная Г.Алмондом и С.Вербой. В основе этой типологии лежит специфичность восприятия в политическом мышлении людей власти и отношения к ней.

В статье также уделяется типологии политической культуры о сфере охвата. Дается сравнительный анализ либерально-демократических тоталитарных и авторитарных типов политической культуры

Далее в статье рассматривается типология политической культуры данная Е. Вятромю. Эта типология привлекает внимание тем, что она описывает исторический генезис политической системы и политической культуры

NAZIM IBADOV

Assistance of prof. department of Politology and Sociology of BSU

COMPARATIVE APPROACH TO THE CLASSIFICATION OF THE POLITICAL CULTURE

Political culture is elected with its complexity and motley. But in this motley on the hand levels of different political culture which be clear striking in the inside of general character of the unique political culture where has agreed upon in the any society, on the other hand and is expressed in the types of political culture differing one by one.

Classification according to different sings of the political culture is looked though from this point of view in the article. Attention is paid to Q. Almond and Verba's classification in the article and comparative analysis of the liberal types of democratic, totalitarian and authoritarian political culture having according to are given to this.

Later are looked though and show the classification by I.Vyatr of the political culture in the article that this classification involves for the attention from point of view to comment the historical evolution of the culture to etc of the political systems.

Rəyçilər: dos.A.M.Şirinov, f.e.d.N.M.Mikayılov.

BDU-nun Politologiya və sosiologiya kafedrasının 20 dekabr 2008-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №07).